

Омирова війна жаб з мишами

(Батрахоміомахія)

Переклад з давньогрецької Степана Руданського

Спочатку я співів гуртом з кругосвіту
Прошу в моє серце прийти для заспіву
І на моїх листах вузликами скласти
Про тяжкую бійку, Ярилову справу.
Хочу-бо всім людям довести до слуху,
Як збруйнії миші на жаб військом вийшли,
Наче землероди чи велетні тії,
Що люд про їх каже; діло так почалось:
Миш колись жажденна, від кішки удравши,
В сусіднє болото всю морду уткнула –
Так пить їй хотілось. Тут її зуздріла
Кракавка болотна і крякнула так їй:
«Відкіля ти, гостю? хто ти і чий рід твій?
Говори по правді, не мороч брехнею.
І, як друг ти справжній, попрошу в світлицю,
І дам тобі дарів щедрих та багатих,
Бо я Мішкорил-цар, мені у болоті
Почесть, і володар у жаб я щоденний.
Мене родив батько Болотець, Водницю
Щиро пригорнувши біля Іридану.
Но й ти, бачу, жвавий, далек-кого кращий
Ціпковий володар і храбрець на війнах,
Мабуть, так про рід свій говори скоріше».
Душогуб на сєє одвічав і мовив:
«Що мій рід питати? Усім, друже, звісно:
І богам, і людям, і птахам небесним,
Що я Душогубом зовусь і що син я
Батька Троццохліба гордого, а мати
Моя Млинолизка, дочка Стегноїда.
Родивсь я в коморі, а виріс на їжі:
На смоквах, оріхах і стравах усяких.
І який я друг твій, коли все в нас різне?!

Твоя жизнь в болоті, а у мене звичай –
Звісно людям – гризти. Мені не бракує
Ні хліба пухкого з круглої сковродки,
Ні коржа тонкого пшеничного з сиром,
Ні стегна кусочка, ні риби-линини,
Ні свіжого сиру й молока густого,
Ні пряників медних, що боги вживають,
Ні всього, що людям поварці готують,
У горшки кладучи різні приправи.

.....
І в бою я тилу не казав ніколи,
А, біжучи полем, бивсь з передовими.

.....
Не страх мені й люди з їх тілом великим.
В постелю забравшись, гризу їх за пальці
І їм собі стегна; людям ані гадки,
І сон не кида їх милий, як я їм що.
Двох лиш на всім світі тяжко я боюся –
Кота і шуліки: вони лихо діють
І засіди ставлять по весь гіркий вік наш.
Но більш я боюся кота – він найгірший:
Хоч би ти в норі жив, і з нори потягне.

.....
А не їм я редьки, огірків, катрану,
Зеленого прасу, також і петрушки,
Бо се вже ваша страва, пожилеців болотних».
На се, усміхнувшись, Мішкорил промовив:
«Гостю! не хвались так животом, і в нас є
По землі й болоті много добра їсти,
Бо жабам двоякий звичай дав Кроненко:
І по землі шльопать, і по воді човгать
(І жить у будинках, ділених на двоє).
Хочеш перевірить те все, так легко:
Сядь мені на спину, держись, та не падай,
І до мого дому щасливо прибудеш».
Сказав і підставив спину, а той скочив
Легким скоком і захопивсь за шию.
І радів спочатку, як близько був берег,
І, веселий, дряпав Мішкорила: тільки ж

Забризкала хвиля червона, – заплакав,
Каяття страшнее завив, рвав волосся,
Ногами хапався за живіт, забилося
Серце з непривички, на землю схотілось,
І пищав він в злиднях в холодному страху.

.....
Хвіст пустив у воду і ніби правилом
Виляв, моля бога на землю дістаться,
В червоній хвилі тонує, кричав: пробі!
Напослідок мовив такими словами:
«Ох! не так на крижах ніс вагу любові
Той бик, що Європу морем віз до Криту,
Як, на спину взявши, везе мене в дім свій
Жаба, підійнявши спину над водою...»
Аж тут вуж з'явився – страховисько страшне
Обом – над водою виправив він шию.
Мішкорил від його пірнув, не подумав,
Що він кида друга на вірну погибель,
На дно саме кинувсь, тікав злої смерті.
А той, як підбитий, пав правцем на воду,
Зціпив свої руки і, тонучи, бився.
Не раз і під воду ходив, і не раз він,
Плескаючи, всходив, та не минув смерті:
Змочена шкіра ще більш ваги дала,
І він, погібавши, таку мовив мову:
«Буде ж тобі, злосний Мішкорил, за теє,
Що тоншого з себе скинув ти, як з камня,
Не взяв би мене ти на суші, паскудо,
Найдужчого в бою і в бігу, а звів ти,
В воду мене кинув... Мстиве око боже!
Заплатиш ти кодлу мишей і не житимеш!»
Мовив і під воду пішов. Сеє вбачив
Правоїд, по м'яким берегам стрибавши,
Заголосив тяжко і мишам дав знати.
Ті ж, як діло вчули, злостью всі понялись,
Приказали зараз кликунам до світу
Закликать на раду у дім Троцхохліба,
Батька Душогуба, вмерця, що на ставу
Його тіло синіло мертве, що й не близько

Синіло, воно вийшло аж посеред ставу.
Зійшлося товариство на зорі, встав первий
Троцхохліб, за сина мстивий, і промовив:
«Хоч один я, милі, много тут маю
Від жаб, но і всіх вас жде лихая доля.
Я тепер, нещасний, трьох синів позбувся.
Первого загарбав, кігтями схопивши,
Злющий кіт, піймавши його за корою.
А другого живо злії люди вбили
Видумками, – пакость з дерева вчинивши.
Що пасткою зветься, – мишам на погибель.
Третій же – любимець був той і матусин, –
Мішкорил і сего згубив у ковбані,
Так нуте збруїмся і на них наступим,
Нарядивши тіло в збрую дорогую».
Мовив – і підняв їх усіх узбруїться
(Усіх ошеломив війнолюб Ярило).
На голені спершу наділи голінці,
Приладжені добре з зеленого бобу,
Що його, уставши, за ніч натрощили.
Броня у них була з писаних кожущків,
Що, кішку обдерши, кравці їм пошили;
Щитом було днище з каганця, а списи
Острії роботи коваля Ярила.
На висках був крепкий оріховий шелом.
Так в оружжі стали миші, аж почули
Й жаби, поспливали наверх, в одно місце –
Зійшлись і ну радить про війну погану.
Ще ж вони справлялись: що? яка тривога?
Аж посол з'явився із ціпком у лапках,
Горшколаз проворний, синок Сиролюба.
Він і з'ясував їм війну і промовив:
«Жаби! до вас миші з грізьбою послали
Приказать збруїться до війни та бою.
Душогуб наш плава на воді, убитий
Царем Мішкорилом вашим; так виходьте
Всі жаби, які лиш родились храбріші!»
Мовив і пішов сам; мова всім до слуху
Дійшла і в жаб гордих печені звернула.

Начались попреки – аж Мішкорил мовив:
«Милі! не губив я миші і не бачив
Хирної; сама, знать, гралась і втонула,
По-жаб'ячи плавають задумавши, а хирні
Тепер винуватять мене; так даваймо ж
Радиться, як вражих мишей стеревити.
За себе скажу я, так ми лучче зробим:
Добре нарядившись, станем всі у збруях
Край берегів узьких, де місце обривне.
І як вражі миші на нас повиходять,
Голови задравши, – разом на них вийдем
І в озеро прямо з ними пострибаєм,
Так, перетопивши мишей непливущих,
Ми завіковичим погибель мишину».
Тільки мовив – зараз всі пошили збруї,
Калачовим листом ноги повкривали,
Броню вшили з листу зеленої свікли,
Капустяне листя на щити згодилось,
Очерет на спису всякому придався,
Голови ж уквив їм череп черепашок.
Обкопавшись, стали в берегах високих
З списками, і кожний духу набирався.
А Дій, богів звівши на зірнеє небо,
Показав їм челядь і хоробрих вояків,
Много, здоровенних, з списками страшними,
Мов велетнів військо або володаїв,
Запитав сміючись: чи за жаб хто стане,
Чи за мишей жвавих, і к Палладі мовив:
«Доню! чи не підеш до мишей на поміч?
Щодень вони в тебе бігають по храму
І тішаться гарбю та їжею з дарів».
Мовив Дій, – до його ж мовила Паллада:
«Батьку! не піду я к тим мишам шкодливим
Помагать, вони мні много лиха роблять.
Все гризуть намітки та сальнії свічі,
Більше ж болить серце ось за яке діло:
Згризли мені хустку, що сама я ткала
З тонкого повісма і ткань вишивала –
На решето згризли; працював і ткач мій,

І сама трудилась, щоб як-небудь справить.
(Трудилась дочка, – то ж сором безсмертним!)
І одержу згризли, – ні в що і рядиться.
Но й жабам дати помочи не піду нізащо,
Бо вони на розум слабкі. Як колись я
Із війни верталась, здорово втомившись,
І спочити хтіла, кваканням не дали
І кришки здрімнути, – і я провалялась,
Слаба головою, поки запів півень.
Так нуте не станем ми їм помагати.
Ніхто хай не ранить ні стрілою з лука,
Ні мечем, ні списом нічийого тіла,
Бо бойці найдуться і супротив бога.
Лучче будем з неба на бійку дивиться».
Мовила, – боги всі послушали ради,
Всі гуртом зібрались до одного місця
(Аж кликуни вийшли з викликом до бою),
І комарі зараз в великій труби
Сильно затрубили на війну, – і з неба
Дій заgrimів Кронів викликом до бою.
Горлань всадив первий спису Мисколізу,
Одному з передніх, в живіт, в саму печінь,
І він ниць звалився, запилів волосся
(Брѡхнувся – і збруя на нім забряжчала);
Нороконь же слідом у Болотня вдарив,
Всадив спис у груди важкий – і упав він,
Смерть його поняла, душа з тіла вийшла.
Свеклоїд же в серце вдарив Горшколаза
(Аж Бігун злякався і щез в очереті),
Хлібоїд у пузо Голосника вдарив,
І той упав ниццю – пішла душа дарма.
Стасолуб побачив, що Голосник помер,
Нороконя круглим каменем улуцив
В потилицю ззаду, і тьма очі вкрила.

.....
Но і в його списом Мисколиз прицілив,
Без промаху вдарив в печені. Се вбачив
Капусняк і скочив на берег глибокий.
Но і так не збувся бою – наздогнали:

Він пав без устання, зчервонив ковбаню
Кров'ю і сам з краю берега розкинувсь, –
Дрижав лиш кишками та підчеревинням.

.....
На берегах тих же вбито й Сироїда.
Но і Стегноїда ж Тростяник злякався,
Так потяг до ставу, що й щита покинув.
Так за те ж Калюжник Цідильника справив
(А Водолюб справив царя Стегноїда),
Каменем по тім'ю влучивши, – і мозок
Вийшов носом, кров'ю земля напоїлась.
Но Правоїд тут же Калюжника справив,
Всадив спису в його, і тьма очі вкрила.
А Прасоїд глянув, що Ласун підходить,
Стрибнув у ковбаню, за шию вхопившись,
Но душолюб з серця за дружину вбиту
Вдарив Прасоїда до скоку на землю.
Він наознак шлепнув, дав Невиду душу.
Тут Багнюк у його багна жменю кинув,
Попав між очима, засліпив на хвилю,
Но той тогді з серця як схопив у руку
Із дороги камінь тяжкий, стоваженний,
Як Багнюка вдарив по ногах, так праву
І розтросив голінь – і наознак пав він.
Скреготун озлився, вибіг против його
Та в живіт і вдарив прямо, – і всю глиб
Пробив очеретом, і на землю злилось
Все нутро, як спису витяг він рукою.
Житоїд се вбачив з берегів потоку,
Крадцем утік з бою, до смерті злякався,
Ліг у рів, щоб тільки погібелі збуться.
Троцхліб же вдарив в п'яту Мішкорила
(І той з переляку у став заховався).
Тут Прасун побачив, що друга немає,
Вийшов попереду, очеретом двигнув –
Та не пробив щита – остріє загнулось.

.....
Вже збив йому череп – чотиригоршковий
Материнник, близький до бога Ярила.

Із рабів – один він за всіх воювався;
Но його наперли, він глянув, що силу
Трудно побороти – і щез на дні ставу.

.....
Зате між мишами був молодець бірний,
Ратищник, любимий син у Хлібожера,
Князь, мов той Ярило, – хапун невловимий;
Він був самий первий боєць між мишами,
Він над ставом гордий виступив особо,
Виступило дріб'ю і жаб'яче плем'я.

.....
І вже б порішив він, тяжка була б туга,
Якби не взнав батько божий-чоловічий.

.....
Но тут сам Кроненко за жаб заступився,
Голову почухав і голосно мовив:
«Великеє ж діло бачу я очима,
Не мал мені страшно Хапуна; устав він,
Всіх жаб передушить; так нуте ж скоріше:
Пошлемо Палладу чи бойця Ярила
Спинить сюю бійку, бо стала страшною».
Кроненко промовив – Ярило одвітив:
«Ні в Паллади, батьку, ані у Ярила
Нема сил дать поміч жабам у сих злиднях.
Хіба всі на поміч ходім, і хай щит твій
(Загримить правдивий, землеродогубний),
Що їм землеродів побив [ти] сильних,
Що їм Дананія храброго побив ти –
Та ще й Енкелада – злих велетнів плем'я,
Загримить – тогді вже самий храбрый стихне».
Мовив – і Кроненко блискавкою блиснув,
Спершу загримів він і стряснув Олімпом,
А потому блиснув, страшним своїм щитом
Повернувши, – мигом рука царська вчулась:
Усі пожахались: і жаби і миші,
Но з місця не рушив стан мишей, ще гірше
Перлись вони стерти жаб хоробрих плем'я,
Но за жаб з Олімпу сам обстав Кроненко
І жабам на сей раз послав-таки поміч.

Вийшли спинокуті, та ще й клишоногі,
Хромі, косоокі, черепні, стрегусті,
Костяні, пласкаті, блискучії в плечах,
Кручені, лапаті, із тулуба зрячі,
Восьминогі, зломні, безрукі – що звуться
Раками – і стали хвости мишам гризти,
І ноги, і руки, і списи ламати...
І страх на мишей спав; вони не встояли,
Усі повтікали. Закрилося сонце,
І денної бійки кінець завершився.

Ялта, лютий 1870 р.

Примітка

«Омирова війна жаб з мишами» – український переклад давньогрецького тваринного епосу «Батрахоміомахія», що той переклад зробив класик української літератури Степан Руданський. «Батрахоміомахія» є пародією на «Іліаду» Гомера. Замість греків і троянців в пародії б'ються жаби з мишами. В античні часи автором цієї пародії вважали самого Гомера (мабуть тому в назві перекладу Руданського присутнє слово «Омирова», тобто гомерична, на вірєць творів Гомера). Але тепер панує думка, що її склав автор на декілька століть молодший за Гомера. Але хто саме – достеменно невідомо. У всесвітній літературі є багато перекладів, переспівів та пародій. Перший український переклад, під назвою «Жабомишодраківка» (що був опублікований 1859 року), зробив Костянтин Думитрашко. Але той переклад є пародійним, написаним під впливом «Енеїди» Котляревського. Тому жаби і миші там є такими собі козаками з гетьманами та отаманами. Переклав «Батрахоміомахію» також Іван Франко, але, на жаль, смерть завадила йому доопрацювати переклад. Найбільш точним, академічним є український переклад П. Стрільцева.